

Зорица Хаџић и Радмила Гикић Петровић

МИЛАН КАШАНИН, СТИЛИСТА ИСКОШЕНОГ ПОГЛЕДА

Разговарати са Зорицом Хаџић је право задовољство, али и изазов, заправо, покушај да се питањима обухвати њен свеобухватни, велики рад.

Рођена је у Новом Саду где је завршила основну школу и гимназију; дипломирала је на Филозофском факултету у Новом Саду, потом постдипломске студије, да би докторирала с темом „Књижевно дело Милете Јакшића“. Проучава српску књижевност 19. и 20. века. Уже области интересовања су усмерене ка заборављеним писцима, аутобиографијама, мемоарима, дневницима, као и проучавању архивске грађе, преписке српских писаца...

Члан је Рукописног, Лексикографског и Одељења за књижевност и језик Матице српске, а у Градској библиотеци у Новом Саду, уредница је едиције „Новосадски манускрипит“.

До сада је објавила књиге: *Историја једне самоће, Поезија и проза Данице Марковић*, 2007; *Тиха њрисјанишја Милете Јакшића*, 2012; *Белешке на маринама. О скрајнујим књижевноисторијским изворима*, 2015. и *О Милану Шевићу*, 2017.

Приредила је тридесетак књига, од Јована Јовановића Змаја, Милана Савића, Анђелије Л. Лазаревић, Јелене Скерлић Ћоровић и друге.

Недавно је објавила преписку Милана Кашанина у пет књига.

Радмила Гикић Петровић: *Књигом Историја једне самоће, Поезија и проза Данице Марковић, 2007. Јодине зайочели сје истраживачки рад. Посејено сје нам ошкривали свеј заборављених њисаца, на неки начин враћајући их из шаме. Како је све њочело?*

Зорица Хаџић: Моје интересовање за дело Данице Марковић почело је на постдипломским студијама. У једној антологији љубавне поезије привукли су ми пажњу њени стихови због тога што је на особен начин певала о браку. Једва да сам тад нешто о њој знала изузев да је била једина жена заступљена у *Анџолоији* Богдана Поповића. Професор Миливој Ненин испитивао је све постдипломце о темама које намеравају да обраде у свом магистарском раду. Кад је дошао ред на мене, изразила сам заинтересованост за стваралаштво ове заборављене књижевнице. Тако је све почело. Ме сецима сам седела у библиотеци Матице српске и листала сву периодику, свако годиште, сваки број у ком је Даница Марковић објављивала. Сакупљала сам сваки њен прилог, приредила њену невелику преписку. И данас се сећам те среће кад бих наишла на неку песму коју ова књижевница није у својим песничким збиркама објавила. Тако је настала и књига њених сабраних песама коју смо професор Ненин и ја заједно приредили. И данас осећам исту радост кад наиђем на нешто што је непознато, скрајнуто и непроучено, а видим и знам да је значајно. Мој магистарски рад посвећен Даници Марковић објавила је „Академска књига“, тад млада, а данас угледна и реномирана

издавачка кућа. То је, уједно и прва монографија посвећена овој песникињи. Листајући периодику наилазила сам на бројне занимљиве теме, заборављене књиге и ауторе. Грађу сам брижљиво, годинама, прикупљала и још увек прикупљам. Нарочито су ми привлачиле пажњу књижевнице. Трагајући за прилозима Данице Марковић, наилазила сам, на пример, и на текстове Анђелије Лазаревић од којих је, касније, настала књига *Говор сџвари* где су, по први пут, обједињени сабрани списи ове даровите књижевнице, ћерке великог Лазе Лазаревића. Укратко, ишчитавањем периодике, преписке, рукописне грађе, истраживањима у библиотеци и архивама кристалисала су се моја интересовања у проучавању историје српске књижевности. Веома држим до свега што сам урадила проучавајући улогу жена у нашој књижевности. Споменула сам Даницу Марковић и Анђелију Лазаревић, али ту су и Савка Суботић, Смиља Ђаковић... Имам још неколико значајних, још увек необјављених, открића у вези са српским књижевницама.

Р. Г. П.: *Поштом сџе се, ѿеџ ѿгодина касније, оџласили књиѿом Тиха пристаништа Милете Јакшића, 2012. Веровајно да имаџе на уму безброј ѿисаца чија дела завређују ѿажњу. Па иџак, реџиџе нам, како се, у ѿом мноџиџву, оџредељујеџе баш, на ѿпример: за Милеџу Јакшића?*

З. Х.: Некада ми се чини да су „моји“ писци мене изабрали. Требало је да пишем докторску тезу о Тихомиру Остојићу и започела сам да прикупљам грађу и ишчитавам његове рукописе. Међутим, некако у то време с професором Ненином почела сам да радим на књизи преписке Милете Јакшића. Разумевање, тумачење и приређивање преписке подразумева добро познавање свеукупног пишчевог дела. Није ми било доста и нисам желела да се зауставим само на ономе што је Јакшић објавио већ сам почела да читам и његове рукописе који се налазе у Матици српској. Ишчитавала сам његове бележнице, дневнике, необјављен роман, скице... Све то ме је омађијало. Толико сам уронила у материју да сам једног дана преломила – писаћу докторат о Милети Јакшићу! Тако је, из моје докторске тезе, настала књига *Тиха ѿрисиџаниџиџа Милеџе Јакшића*. А тако су рођене и друге Јакшићеве књиге – у књизи *Из моје бележнице* приредила сам његове дневничке белешке и записе, објављена је, по први пут, и његова драма *Урок*, затим сам приредила његове сабране песме... Саставила сам и књигу Милете Јакшића за Антологијску едиџију Десет векова српске књижевности која би тек требало да се појави, а тренутно радим на још једној његовој књизи... Милета Јакшић је даровит песник и одличан приповедач, а веома је занимљиво и његово дело намењено деци. Рад на делу Милете Јакшића повезао ме је с његовим унуцима, Бранком и Зораном Никезићем. Они су ми несребично помагали. Због чега све ово спомињем? Та добра сарадња коју сам имала, а и данас је имам, с потомцима Милете Јакшића охрабрила ме је да и у својим даљим истраживањима будем ослоњена на оно што је готово непознато, на рукописе и грађу која се чува у поседу потомака писаца којима се бавим. Тако сам уз подршку дивног професора Ненада Љубинковића приредила за штампу рукопис Јелене Скерлић Ћоровић. Растко Швалба ми је уступио непознат рукопис свог деде, Васе Стајића. Душан Шевић, син Милана Шевића, био ми је од велике помоћи кад сам истраживала дело његовог оца. Обогатили су ме сви ови дивни

сусрети и разговори, бројна сазнања. Ова врста рада захтева велику одговорност – оно што се почело мора се завршити.

Р. Г. П.: *Ту је и књиџа О Милану Шевићу, а љирредили сџе, на љример књиџе о Змају, Милану Савићу, Анђелији Л. Лазаревић, Јелени Скерлић Ђоровић и груџе. Кашанин је, у једном љисму кћерци Марини заљисао: „Лејо је љуљоваљи, али се љљреба и одмараљи.“ Међуљим, да љиљамо: шљџа је сад на Вашем сљолу?*

З. Х.: Не могу да се похвалим да имам слободног времена напретек. Завршавам своју књигу о заборављеним књижевницама, а волела бих да у једној књизи објавим и бројна сазнања која сам стекла проучавајући књижевну и културну историју Новог Сада. Споменули сте Змаја. Имам велику жељу да напишем књигу о Змају. И то онако велику и озбиљну као што је Горана Раичевић писала о Црњанском. И за ову књигу годинама прикупљам грађу. Увек кад ову жељу гласно изговорим сетим се лепог текста Младена Лесковца „Белешка у црвеној свесци“ и његове (неостварене) жеље да напише књигу о Змају. Надам се да ћу успети да завршим послове које је он започео, а који се односе на Змајево дело.

Када је реч о мом приређивачком раду, завршавам књигу *Сљо љодина Душка Радовића*. Радим је у сарадњи са Милошем Радовићем, а у њој ће се наћи преписка Душка Радовића, необјављени и мање познати текстови, цртежи, непознате фотографије... Жеља нам је да направимо књигу која ће бити најближа неоствареној идеји Душка Радовића да направи својеврсну Сваштару. У томе нам помажу академик Матија Бећковић и професор Јовица Вељовић. Радујем се овој књизи која би требало да се појави наредне године, поводом стогодишњице пищевог рођења. Такође, припремам за штампу *Дневник* Милана Кашанина, још једну књигу рукописа Милете Јакшића и *Дневник* Илије Вучетића. Ове три књиге требало би да се појаве до краја године. Још једно изненађење, реч је о преписци, спремам за наредну годину. Након тога имам у плану да се окренем ауторским књигама. Приређивање рукописне грађе је посао који се код нас врло мало цени и никако не вреднује.

Р. Г. П.: *Сад сље скренули љажњу осљавиљином Милана Кашанина, љде сље сабрали њејова љисама, сусреље и љљрајове. Поред љрејиске љу су сачувани и фрајменљи из необјављених сеђања и заљиса. Захвалносљ за кайиљална дела. Како је све љочело?*

З. Х.: Све је почело кад сам упознала госпођу Марину Бојић на једном округлом столу посвећеном њеном оцу. У почетку обазрива и резервисана, она ми је с временом указала поверење и отворила породичну архиву. Заједнички смо почеле да размишљамо о томе шта би се све могло урадити са свим тим драгоценим и непознатим рукописима. Почело је с ових пет књига преписке иза којих је стала Матица српска. У њима се, поред писама, што је посебно занимљиво, налазе и Кашанинови необјављени записи о савременицима – кнезу Павлу, Марку Ристићу, Милошу Црњанском, Слободану Јовановићу, Богдану Поповићу, Павлу Бељанском и другима. Верујем да ти трагови – јер су то на неким местима више тезе него текстови – неће читаоце оставити равнодушним.

С друге стране, не бих волела да мој рад на преписци Милана Кашанина, велик и захтеван, баци у сенку све што сам радила истражујући дела других писаца. Веома

држим до *Дневника* Милана Шевића који су изашли у три књиге, Шевићеве књиге о Змају и проширеном издању његових записа о савременицима. Затим је ту и Илија Огњановић Абуказем, његови дневници и драгоцене „Шетње по Новом Саду“, па Милан Савић, Васа Стајић и многи други. Свему што сам радила приступала сам с једнаком вољом и великим ентузијазмом.

Р. Г. П.: *Прејиска зајочиње писмом кћерци Марини Бојић, 2. август 1947. и захваљујући њој велики део је сачуван.*

З. Х.: Кашанинова писма јединој кћерки Марини су топла и проткана посебном нежношћу. Она је поред тројице синова његово најмлађе дете. Нарочито сам поносна на чињеницу што је госпођа Марина Бојић, на моју молбу, написала сећања на оца којима ове књиге започињу. Ми смо сарадњу наставиле, верујем на обострано задовољство. Још много послова и задатака је пред нама. Дата обећања обавезују на најлепши могући начин. Госпођа Бојић је поклонила све очеве рукописе Матици српској где је формиран Лични фонд Милана Кашанина.

Р. Г. П.: *Из писма Кашанина сину Рајку, 18. септембра 1945. пише: „Ја сам сављен у пензију, али је у изледу да добијем групо месито“, међушим, тек 1953. био је посављен за директора Галерије фресака. Подсећаше нас на то смутно време.*

З. Х.: То је било тешко и злехудо време за породицу Кашанин. Милан Кашанин је хитро и срамно смењен с места директора Музеја кнеза Павла. Готово истовремено, запаљен им је стан током уличних борби. Уследиле су године глади, изопштености из јавног живота, понижења... Некадашњи пријатељи окретали су леђа. Кашанин је јавно проглашен за „квислинг“, било му је забрањено да објављује. Ипак, није престајао да пише. И кад се вратио на књижевну сцену објавивши чувени есеј „Између орла и вука“ уследила је хајка. Није било лако бити Милан Кашанин у тим, како кажете, смутним временима. Тек 1953. године се вратио у јавни живот и почео да објављује.

Р. Г. П.: *Занимљива је прејиска с браћом Радивојем, од 1918, нарочито она с фронтима у Русији, и све до Солунској фронтима. О невољности српских добровољаца, о омаловажавању, „ко ја је шерао“. „Но, ја мислим: како данашњи војници јучерашње, тако ће сутрашњи војници данашње.“ Генерације су браћа Радивоја имали као борца „бројив незнања и дилетантства“. Какав је био њихов однос, и касније, у Паризу?*

З. Х.: Академик Радивоје Кашанин је веома интересантна личност, уживам док читам записе о томе како је био строг и праведан професор. Браћа Кашанин су се, како ми се чини, достојанствено носила са свим невољама и недаћама, нису дозволили да их горчина и неправда отрују. Заједно су учили у Новом Саду, а после Првог светског рата Радивоје Кашанин је дошао код брата Милана у Париз. До краја живота остали су у блиским односима, а у сећањима Марине Бојић читамо да је њихово вечито неслагање било само у томе чија је наука већа и важнија. Обојица су дали велики допринос српској науци и култури.

Р. Г. П.: *У једном писму Васи Стајићу, 1917. Кашанин пише: „У мени се бије бој између кријичара и песника. Јаки су обојица. Душа ми је ближа песнику, али васпитање и материјалне прилике моћно појачавају кријичара.“ Чему Ви дајете предност?*

З. Х.: Млади Кашанин се, као и сви млади људи, извесно време тражио. Даровит и заинтересован, размишљао је на коју страну да се окрене, чему да се посвети. Остварио се и у књижевности и у историји уметности. Мене је Кашанин, још за време студентских дана, освојио својом есејстиком, а касније сам га упознавала и као писца, књижевног и ликовног критичара... И увек ме је изнова изненађивао. Он је бриљантан стилиста, мало искошеног погледа, никад сувопаран ни досадан.

Р. Г. П.: *У њрејисци која је обимом ѡремашила 3000 сѡраница, у 1623 ѡисма, Кашанин чесѡ ѡомиње Црњанској. Какав је био њихов однос?*

З. Х.: Сачувана преписка Милана Кашанина и Милоша Црњанског пријатељска је и срдачна, иако је њихов однос пролазио кроз различите мене. Упознали су се у Новом Саду, Црњански је слушао једно предавање Милана Кашанина. Претходно је Кашанин одушевљено читао поезију Милоша Црњанског, што се види из његових писама Васи Стајићу. Истини за вољу, било је између њих и извесних неспоразума, али се по писмима може закључити да су их некако превазишли. Верујем да су обојица имали своје разлоге за одређене поступке. После Другог светског рата једва да су били у контакту. Када се Црњански вратио у Београд, нису успели да поврате пријатељство. Кашанин је забележио да су се једном нашли у „Метрополу“, али није ишло, тешко је то после толиких прекида и година.

Р. Г. П.: *Чесѡ се сѡомиње и Тихомир Остојѡић, од сѡиѡендије ѡа нагаље. Међуѡим, Ви сѡе скренули ѡажњу на њеѡва ѡисма која су била у Рукоѡисном одељењу Маѡице срѡске. Украјѡко: да ли су ѡа ѡисма изѡубљена, шѡа је било с њѡма? Где су без ѡраѡа несѡала?*

З. Х.: Кашанинова писма Тихомиру Остојићу први је објавио Миливој Ненин, а у овим књигама преписке објављена су с једним Кашаниновим писмом више. Међутим, Остојићевих писама Милану Кашанину нема. Она су уредно сигнирана и податак да су постојала налази се и у каталогу Матичиног Рукописног одељења, али нису на месту. Надам се да ће се пронаћи кад се буде радила ревизија грађе. Незахвално би било да било шта у вези с тим писмима нагађам.

Р. Г. П.: *Можда је најзанимљивија ѡрејиска са Свеѡиславом Марићем. Већ 1915. ѡодине двојица ѡријатеља размењују мишљења и о ѡубави: „Љубав је шѡо и живѡи: мора се не само рогѡи но и умреѡи.“*

З. Х.: Преписка Милана Кашанина и Светислава Марића веома је занимљива и обимом највећа. Упознали су се у Новом Саду, били су другови из гимназије. Њихово пријатељство је трајало до краја Марићевог живота. Интересантно је кроз преписку пратити њихове младалачке заносе и пркосе. Иако се нису често виђали, размењивали су писма и били су један другоме подршка. Та писма су временита драгоценим подацима. Кашанин је наговарао Марића да њихову преписку из младости заједнички приреде за штампу. Нажалост, то им није пошло за руком. Сматрам да би личност и дело Светислава Марића требало проучити и ревалоризовати.

Р. Г. П.: *У ѡрејисци се чесѡ ѡомињу часѡисци, као на ѡримеѡ, „Књѡжевни јуѡ“, ѡѡѡом редакѡије, сусреѡи и друкжења. Колико ѡу има докуменѡарне ѡрађе за бугуђе исѡраживаче?*

З. Х.: Преписка Милана Кашанина нуди велики број смерница и неистражених тема. Важна је и прича о сарадњи у часописима како Кашаниновој тако и оних личности с којима је био у преписци. То није само прича о *Књижевном Јују* већ и о *Леттоису Мајице српске, Уметничком ирепеду, Српском књижевном иласнику...* Захваљујући овој преписци може се доста тога разрешити и открити. Ево, на примеру Кашанина. Често се у литератури провлачи податак о његовој младалачкој сарадњи у новосадском *Бранику*. Међутим, нигде није назначено који су то прилози. Ни сâм Кашанин није могао да их се сети. Трагом одређених помена и нагађања у Кашаниновој преписци успела сам да их откријем. Таквих података има још. Посла има за будуће истраживаче.

Р. Г. П.: *Не честіо, али довољно, йомиње се и Крлежа, йе Шимић, Винавер, Сибе Миличић, Сава Шумановић (из Париза). Какав је однос био с Крлежом, нимало срдчан „неравнојраван йоложај“?*

З. Х.: Кашанин и Крлежа упознали су се у Загребу за време Првог светског рата, кад је Кашанин и писао о Крлежи. После Другог светског рата, како сте навели, били су у неравноправном положају. Ипак, захваљујући Крлежи, Кашанин је постављен на место директора Галерије фресака. Тако се после тешких поратних година вратио у јавни живот. Али постоји још једна важна чињеница – Кашанин није прихватио Крлежину понуду да се после Другог светског рата с породицом пресели у Загреб где му је нуђена професура, комотан и лагодан живот. Навела сам само неколико података, који су пре назнаке за размишљање о овом комплексном односу. Нарочито ми је интересантно то шта су један о другоме бележили.

Р. Г. П.: *Писали сйе у Прилозима и о бившем живоју Милана Кашанина и као значајан дајум навели 17. октобар 1944, йде је сачуван йошйуни йојис сйвари. Значи, мноћо йоја је изјорело, чак и рукојис о Тицановој буни?*

З. Х.: Изгорели су сви рукописи и богата библиотека Милана Кашанина. Остала су спасена, неким чудом, само писма. Није страдао само роман о Тицановој буни, него и други значајни рукописи. У споменутом попису, Кашанин наводи њихове наслове. Реч је о необјављеним романима, драмама, путопису, есејима и књигама из историје уметности. Како је написао, све је то било спремно за штампу. После рата, успео је неке од рукописа да реконструираше. Имао је снажну вољу и велики радни елан. Нажалост, није стигао да уради све што је намеравао.

Р. Г. П.: *Подсейййе нас на сусрейе, йрејиску и дружења с кнезом Павлом? Марина Бојић о йоме йише: „Само два месеца йосле ослобођења Београда, већ крајем децембра 1944. йодине, йаја је смењен са месја дирекйора Музеја кнеза Павла и с нейуних йегесей йодина ошйремљен у йензију без моућности да йише, објављује, да му се име било йде йомене, да се зайосли, и наравно, да зарађује.“*

З. Х.: И кнез Павле и Милан Кашанин били су одлични и истанчани познаваоци уметности. Из Кашанинових сећања на кнеза, објављеним у књигама преписке, као и у самој преписци, читамо да је кнез Павле имао велико поверење у Кашанина и да му је препуштао све што је у вези с вођењем Музеја. С друге стране, ауторитет и име

кнеза Павла помогло је Кашанину да дође до бројних галериста и историчара уметности и оствари с њима сарадњу. Најзад, с временом су Кашанин и кнез Павле постали и кумови. Чини ми се да је после Другог светског рата Кашанину више замерана блискост с кнезом Павлом него то што је за време рата објавио две књиге. Пријатељство с кнезом није могло да му се опрости.

Р. Г. П.: *Вељко Петровић и Кашанин прекинули су контакте након Кашанинове смене с месту директора Музеја, а на које је њаг јос јављен ујраво Петровић. Да ли је њо њишање сујете? (Касније, кад је јисао о њејовим причама, јроменио је јочешак, средину, и крај.)*

З. Х.: Млади Кашанин се дивио делу Вељка Петровића и о том делу је, у младости, и писао. Заједно су написали књигу *Срјска уметност у Војводини* за коју су добили награду Матице српске. Међутим, прича о сујети Вељка Петровића готово је опипљива, провлачи се и кроз Кашанинова писма писана између два рата. (Подсетићу да Васа Стајић, близак пријатељ Вељка Петровића, у својим дневницима и бележницама исказује веома амбивалентан однос према Петровићевој личности.) Тачно је да је касније, приликом прештампавања, Кашанин неке делове својих текстова, па и о Вељку Петровићу, изостављао. Људски је и сасвим природно да у свему има и његове повређености. Описао је Дејан Медаковић како је изгледала смена Милана Кашанина с места директора Музеја кнеза Павла, тренутак када је парадно и победоносно Вељко Петровић ушетао као нови директор. После тога су прекинули контакте.

Р. Г. П.: *Да ли је Васко Поја имао јресудну улоју око јријема Кашанина у Академију? Изјлега га је њако.*

З. Х.: По свему судећи је тако иако ниједан конкретан документ о томе нисам успела да пронађем. О томе је у својим сећањима на Кашанина писао и Ђорђе Оцић. Исто сам слушала и од Кашанинове кћерке. И у њеним сећањима може да се прочита да је мишљење Васка Попе пресудило да Милан Кашанин не постане члан Академије.

Р. Г. П.: *Аница Савић Ребац 1919. њиша Кашанина, коју је њада боравио у Паризу: „Хоће ли вас ња лејоша усрећиши?“*

З. Х.: Кашанин је био очаран Паризом иако је његова првобитна жеља, у време док је учио гимназију у Новом Саду, била да студира у једном другом граду. Париз га је опчињило, одушевљено је посећивао библиотеке, музеје и концерте. Упознао је тамо Лава Шестова, слушао Шаљапина, гледао Ану Павлову... У Паризу се, како је и сам писао, одушевио Русима. Тамо му се догодио и судбоносан сусрет – упознао је своју Љаљу. Јекатарина Љаља Мартинович била му је одани сапутник и саборац све до краја живота. У Париз је често, између два рата, долазио послом као директор Музеја савремене уметности и Музеја кнеза Павла. У Паризу су, после Другог светског рата, он и Љаља прославили педесет година брака. Тамо се састао и с кнезом Павлом, годинама након свих мука које им је донео живот. Интересантно је да је четрдесет година након дипломирања на Сорбони, Кашанин тамо одржао предавање о нашим фрескама. Париз је и те како важан у животу Милана Кашанина. Сам је писао да је

рођен у Белом Манастиру, Новом Саду, Паризу, Београду и на путовањима по свету...
Иначе, велико одушевљење Кашанин је имао и за Холандију.

Р. Г. П.: *Тешко је у овом разговору навести сва имена кореспонденткиња, ња ипак, да споменемо Владимира Велмара Јанковића, Пејтра Коњовића, композиitora, Владимира Ђоровића, Милоша Н. Ђурић, Војислава Јовановића Марамбоа, Исидору Секулић, Миодрага Иброваца, Милицу Косић Селем, Јована Дучића, Перу Слијечћевића, Расика Пејровића, Јована Грчића, итд. Ево, да издвојимо она с Марком Ристићем, да ли је и овде била повређена сујета, „ојака“, што видимо у преписци и с Тишмом?*

З. Х.: Најпре је била повређена сујета Марка Ристића јер је Кашанин у једној критици оштро писао о његовој књизи. И поред свега, Ристић је прихватио Кашанинов позив на сарадњу у *Летопису*. Какав је био однос између Марка Ристића и Милана Кашанина јасно је из Кашаниновог записа о њему објављеног у књигама преписке. Та одредница „опак“ коју спомињете, а која се односи на Марка Ристића, избачена је из коначног текста једног Кашаниновог есеја посредовањем Александра Тишме. Поред Ристића, у истој реченици Кашанин је споменуо и Велибора Глигорића.

Р. Г. П.: *Да ли је Кашанин један од ликова у Андрићевој причи у којој су јасне алузије на несрећу која ња је задесила 19. октобра 1944. године кад му је зајален сјан?*

З. Х.: Ради се о Андрићевој не тако познатој причи „Дедин дневник“ где је на једном месту јасна асоцијација на Кашанинову невољу и стан који је изгорео. Андрић и Кашанин имали су веома комплексан однос, што се из сачуване невелике преписке не може видети.

Р. Г. П.: *„У приповећкама волим да излажем догађаје под маском шале и веселости њ. ј. да изгледа да се смејем кад њлачем.“*

З. Х.: Наведену реченицу и сама цитирам кад је реч о Кашанину. Она је из једног писма упућеног Јелисавети Ибровац. Кад је реч о његовом међуратном делу, приповеткама и романима, морам да кажем да је већ постало опште место како је тек позни Кашанин одличан и остварен писац. Све што је објавио после Другог светског рата, најпре његова сјајна есејистика, бацило је, неправедно, у сенку његов књижевни рад између два рата.

Р. Г. П.: *Да ли ће бити објављене и дневничке белешке с Кашанинових њушовања у Америку и Канаду 1963. године?*

З. Х.: Дневничке белешке Милана Кашанина биће објављене ове године. Ради се о дневнику који је писао, како сте навели, за време путовања у Америку и Канаду где је држао предавања о српским средњовековним фрескама. У овом дневнику поједине белешке исписане су као најлепша проза. Неке од њих препознајемо и у његовим *Случајним ојкрићима*. Овај дневник ће бити објављен као резултат рада на пројекту Рукописног одељења који подразумева објављивање рукописа Милана Кашанина. Наредне године волела бих да по први пут у целости објавимо његов роман *Привиђења*. Остало је доста бележака везаних за овај роман у рукопису.

Р. Г. П.: *Светислав Марић писао је из Новог Сада 15. децембра 1954. Кашанину: „Матичина Архива је сређена. Може се за минути-два наћи које хоћеш писмо од преко 15.000 ком. или рукопис од не знам колико хиљада.“ Ви сте сада ујравница Матичиној Рукописној одељењу?*

З. Х.: То јесте велика част, али и велики посао и одговорност. Искрена да будем, данас не бих могла да потпишем Марићеву реченицу. Не само зато што је Матичина архива данас, готово пола века касније него што то Марић Кашанину пише, много богатија, већ и због тога што је пред нама велики посао пописивања и обрађивања пристигле грађе. Настојим да радим у том правцу да што већи број рукописа буде сређен и пописан, јер је једино тако доступан истраживачима. А то је, сложићете се, од велике важности. Наш издавачки план је веома богат, што ће се ускоро и приметити. Имамо много идеја, планова и амбиција. Настојаћемо да радимо и на богаћењу и прикупљању архивске грађе, као и на објављивању капиталних пројеката као што је преписка Милана Кашанина. Време ће бити најбољи судија и показати колико смо у свему томе успели.